

**UNIVERSITATEA „CONSTANTIN BRÂNCUȘI”
DIN TÂRGU JIU
FACULTATEA DE RELAȚII INTERNAȚIONALE, DREPT
ȘI ȘTIINȚE ADMINISTRATIVE**

SENTENȚIA

**SESIUNE INTERNAȚIONALĂ DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
STUDENTEȘTI
VOLUM DE LUCRĂRI**

– EDIȚIA a IV-a –

**16-18 Noiembrie 2012
TÂRGU-JIU**

EDITURA ACADEMICA BRÂNCUȘI

DANIIL MOSCOPOLEANU-UN DESCHZĂTOR DE COMȘTIȚĂ NAȚIONALĂ LA AROMÂNII

SULAREA IOSIF-PANFIL, DUMBRĂVESCU NICOLAE

UNIVERSITATEA 1 DECEMBRIE 1918 ALBA-IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE

DANIIL MOSCOPOLEANU, OR AFTER HIS COMPLETE NAME AS SIGNS IT IN A LETTER ADDRESSED TO THE METROPOLITAN BISHOP NECTARIE AL PALAGONIE, DANIIL MIHALI ASAMI HAĞI MOSCOPOLEANU WAS FROM THE MACEDO ROMANAINS. DANIIL MOSCOPOLEANU TAKING THE ADVICE IN OF GHEORGHE TRIPILICA CALLED COSMACHI A RICH MACEDO-ROMANIAN MERCHANT PUBLISHED IN VENICE ÎN 1794 INVĂȚĂTURI INTRODUCĂTOARE. THE WORK INVĂȚĂTURI INTRODUCĂTOARE IS A KIND OF TEXTBOOK, THOUGH VERY INTERESTING FOR ITS LEXIS (WRITTEN ÎN 4 LANGUAGES) ÎN GREEK, MACEDO-ROMANIAN, BULGARIAN AND ALBANESE. THE WORK OF DANIIL MOSCOPOLEANU TOGETHER WITH TROSE OF TEODOR CAVALIOTI AND CONSTANTIN UCUTA REPRESENT THE FIRST TRIALS OF WRITING ÎN THE MACEDO-ROMANIAN DIALECT, THEY ALSO BEING THE FIRST ONES WHO TRIED AND LARGELY SUCCEEDED TO AWAKE THE NATIONAL CONSCIOUSNESS OF THE MACEDO-ROMANIANS

Secolul al XVIII a reprezentat pentru aromânii un secol de mare înflorire atât din punct de vedere cultural cât și din punct de vedere al dezvoltării sociale, economice și politice. Astfel, după cum afirma Simion Mehedinți, „aromânii erau foarte harnici industriași ... și se înălțaseră și pe treapta de civilizație, pe care de obicei o numim burghezie”¹. Dezvoltarea socială și economică la care au ajuns aromânii în secolul al XVIII-lea este susținută și de Pouquville care spunea despre aromânii „că sunt ca un roi de albine ce fac miere între crăpăturile stâncilor”², precum și de Leake care spunea depre comunitatea aromânilor următoarele: „Some of the Vlakhote colonies although placed in situations which do not produce a sufficiency of the necessaries of life for more than the consumption of a month or two, are the largest, best regulated and most flourishing towns in Greece”³.

Afirmația lor este demonstrată de excepționala dezvoltare în perioada în care ne referim a orașului Moscopole situat în regiunea muntuasă din sud estul actual a Albaniei de

¹ Adrian, Bârson, *Cateva aspecte din Istoria Macedo-Romanilor în secolul al-XVIII-lea și începutul secolului al-XIX-lea*, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studențești*, Alba-Iulia, 1995, nr. 1, p. 165.

² Neagu Djuvara, *Aromânii istorie limbă destin*, București, Editura Humanitas, 2012, p. 121.

³ W. L. Leake, *Researches in Greece*, J. Booth, London, p. 372.

azi. El avea în epoca la care ne referim aproximativ o sută de mii de locuitori, 72 de biserici, școlii înalte și biblioteci și o tipografie. În această tipografie după afirmația lui Gheorghe Constantin Roja născut în anul 1786 la Bitolia, s-ar fi tipărit și cărțile aromânești⁴ însă până în acest moment nu am cunoștință să se fi descoperit o astfel de lucrare. Ne păstrarea unei astfel de cărți se poate datora faptului că ele nu au circulat într-un spațiu extins așa cum a circulat lucrările lui Teodor Anastas Cavalioti și Daniil Moscopoleanu tipărite la Veneția Precum și cea a lui Constantin Ucuta publicată la Viena, ele folosite doar în școlile din Mescopole ca material didactic. Iar o dată cu distrugerea orașului cauzată de atacurile succesive ale albanezilor s-au distrus și aceste lucrări tipărite în tipografia din principalul centru de cultură aromânească din secolul al XVIII-lea.

Singura problemă pentru aromâni în secolul al XVIII-lea era datorată faptului că învățământ se folosea limba greacă⁵, cu toate că școlile din Mescopole erau fondate și întreținute de aromânii. Această limbă, însă, din întâmplare, nu reprezenta graiul comun vorbit de toate zilele ci mai mult era o limbă artificială. Această artificialitate constă că atât în alegerea cuvintelor, cât mai ales în construcția frazei, ea tindea să imite limba elenă. Pentru școlile din Mescopole forma acestei limbi ne este cunoscută atât din tipăriturile ajunse până la noi, cât și din cursurile păstrate în manuscris. De altfel pe atunci nici nu putea fi vorba în orient de o altă limbă. După cum în occident se făcea știință în limba latină, tot așa în ținuturile locuite de Macedoromâni se învăța numai grecește⁶.

Din rândurile acestei comunități se ridică Daniil Moscopoleanu despre care se cunosc putine date biografice cele mai concludente fiindune oferite de Vertos. Daniil Moscopoleanu sau după numele său complet așa cum iscăleste în scrierea sa la dedicația adresată Mitropolitului Nectarie al Palagoniei Daniil Mihali Adami Haği Moscopoleanu a fost originar din Moscopole ocupând funcția de preot predicator și dascăl în principalul centru de renaștere națională a aromânilor. Din această postură Daniil Moscopoleanu publica la Veneția în anul 1794, *Învățăture* introducătoare la îndemnul lui Gheorghe Tripilică numit Cosmichi un comerciant aromân bogat nu din proprie inițiativă precum făcea Constantin Ucuta autorul celebrei lucrări *Noua Pedagogie*⁷. Lucrarea *Învățăture* introducătoare este un manual didactic în fond, dar foarte interesant pentru lexiconul

⁴ Theodor Căpidan, *Macedoromâni etnografie, istorie, limbă*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1942, p. 187. (în continuare Theodor Căpidan, *Macedoromâni*)

⁵ Nikola Vangeli, *Aromanii sub semnul risipiri* în *Acta Iassyensia Comparationis*, Sarajevo, 2005, nr.5, p. 110.

⁶ Theodor Căpidan, *Macedoromâni*, p. 184.

⁷ Nicolae Dumbrăvescu, *Un intelectual aromân uitat: Constantin Ucuta*, în *Z.C.S.S.U.C.B. Târgu-Jiu*, Editura Academică Brâncuși 2012, p. 117.

(tetraglosarul în patru limbi) de aici, în greacă, aromână, bulgară și albaneză. Lucrarea lui Daniil Mescopoleanu *Invățăături Introducătoare* a ajuns până la noi în 2 ediții, una mai veche fără data alta mai nouă din 1802. Prima ediție a fost reprodusă de cercetătorul englez William Martin Leake în ale sale „*Researches in Greece*”, publicat la Londra în 1814⁸. Despre data și locul apariției acestei cărți cercetătorul englez credea că a fost tipărită în Moscopole cu 50 de anii înainte. Această datare este extrem de curioasă atât în privința anului cât mai de grabă în ce a ce privește locul apariției. Acelaș autor englez într-un capitol în care enumeră toate lucrările scriitorilor aromâni și grecii apărute în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, nici una nu apare în Moscopole. Cele mai multe fiind tipărite la Viena și Veneția mai puțin la Paris, Lipsca, București și Moscova⁹. În consecință nu ne rămâne decât să admitem că el știa ceva despre existența tipografiei din Moscopole, a cărei activitate a fost de scurtă durată.

Această datare a primei ediții a fost primită în 1829 de Kopitar care a și fixat anul 1770 în acelaș timp în care a apărut *Protopiria* lui Cavalioti. O dată cu cunoașterea unui nou exemplar datat în anul 1802 Miklosich cel care s-a ocupat în deaproape de studierea limbii nu a fost de acord cu afirmația cercetătorului englez William Martin Leake în ce a ce privește locul de apariție a al lucrării. El constatând că literele de tipar folosite la scrierea lucrării lui Daniil sunt identice cu cele ale lui Cavalioti. Dealfel Miklosich afirma că lucrarea lui Daniil Mescopoleanu nu a fost imprimată în Moscopole ci mai de grabă la Veneția. De altfel el susține că nu cunoște vro lucrare care să fi apărut în Moscopole¹⁰.

Gustav Meyer cel care a reeditat după Miklosich lucrarea lui Daniil Mescopoleanu nu sa pronunțat asupra datei și locul apariției primei ediții. Iar Pericle Papahagi având cunoștință de afirmația lui Roja că în Moscopole sa tipărit multe cărți românești susținea că în Mescopole sa tipărit și cartea lui Daniil¹¹. Toate aceste probleme au fost rezolvate odată cu descoperirea unui nou exemplar din prima ediție pe care se găsește înscris anul și locul apariție. Astfel după cum rezultă din înscrisul din această nouă carte prima ediție a lui Daniil Mescopoleanu s-a tipărit la Veneția în anul 1794. Această dată a fost găsită de Ivan Sněgrov care întrun șir de studii bine documentate s-a ocupat de trecutul cultural al orașului Ohrida într-o călătorie făcută în timpul marelui război în

⁸ Theodor Căpidan, *Macedoromâni*, p. 191.

⁹ Theodor Căpidan, *Limbă și Cultură*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1943, p. 390. (în continuare Theodor Căpidan, *Limbă*)

¹⁰ Fr. Miclosich, *Romänische Untersuchungen, I. Istro und macedo-romänische Sprachdenkmäler*, în *Denkschriften der phil-hist. Cl.*, XXXII, Viena 1881, p.230.

¹¹ Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în sececolul al XVII-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, București Editura Institutului de Arte Geografice Carol Gobl, 1909, p. 46.

Macedonia. Ajungând la Ohrida el a dat de un nou exemplar din prima ediție a lucrării lui Daniil în care stau însemnate data și orasul în care s-a tipărit: Veneția 1794. Astfel se rezolvă pentru totdeauna datarea primei ediții a lucrării *Învățăturei* Introducătoare.

Însemnătatea lucrării lui Daniil Moscopoleanu pentru cunoașterea graiului macedo-român este mai mare decât cea a lui Teodor Cavaloti, prin faptul că în loc de simple cuvinte înșirate și traduse în celelalte limbi balcanice, aici ni se dau fraze întregii. Nicăerii în literatura dialectală macedo-română nu întâlnim o frază atât de liberă ca în lucrarea lui Daniil Moscopoleanu. În calitate de macedo-român care cunoștea bine dialectul el scria influențat de celelalte limbi din spațiul balcanic, cu care era mai tot timpul în contact¹².

Lexiconul lui Daniil se înfățișează ca un adevărat ghid de conversație cu fraze legate și traduse liber dintr-o limbă în alta. Spre deosebire de lexiconul lui Cavaloti care era tradus în trei limbi cel al lui Daniil Moscopoleanu este tradus în patru limbii și anume aromână, greacă, albaneză și bulgară. În calitate de aromân el scria textul mai întâi aromânește după care îl traducea în alte limbi: ca bun cunoscător al limbi grecești se deduce că traducerea în această limbă o făcea singur. Tot la fel proceda și cu limba albaneză mai ales că era original dintr-o zonă în care toți românii erau bilingvi¹³. Numai la traducerea în limba bulgară învățatul Moscopolean a apelat la ajutorul unui preot bulgar din Ohrida după cum rezultă dintr-o scrisoare adresată acestui preot și descoperită la Ohrida de cercetătorul Sněgorov: „*Iată aici îți trimit prin numitul Dimitrie un lexicon scurt ca să-l traduci în bulgărește și te rog să faci tot posibilul să se isprăvească într-o săptămână, deoarece după paște vreau să-l trimet în Veneția ca să se tipărească. Dar caută de te întrebă bine cu ai tăi, ca să nu se strecoare vreo greșală. Acest serviciu îl cer de la știința ta și rămân îndatorat*”¹⁴. Această scrisoare este importantă pentru că din conținutul ei se cunoaște autorul traducerii în limba bulgară a Lexiconului. Și tot din această scrisoare observăm cât de pretențios era învățatul macedo-roman, el solicitându-i preotului din Ohrida să fie cu băgare de seamp să nu i se strecoare vreo greșală. Lexiconul lui Daniil Moscopoleanu este prin frazele și expresile din cele patru limbi graiuri fac din micuța operă a învățatului Moscopolean un veritabil ghid de conversație și un monument de limbă pentru aromâni, mai bogat decât întreprinderea lui Cavaloti din anul 1770¹⁵.

¹² Theodor Căpidan, *Macedoromâni*, p. 191.

¹³ Theodor Căpidan, *Limbă*, p. 388.

¹⁴ Ivan Sněgorov, *Novi dannî ză bălgarștinată în Makedonija Pregled*, I, fasc. 4, p. 56.

¹⁵ Emil Țârcomnicu, *Despre Aromâni de vorbă cu Histru Cândroveanu*, București, Fundație Culturală Aromâne Dimandarea Părintească, 2006, p. 15.

În ce a ce privește conținutul lucrării lui Daniil Moscopoleanu pe lângă acest lexicon în cele patru limbi ea mai cuprinde o serie de capitole referitoare aproape la toate științele aplicate, cunoscute la acea vreme. Cele mai interesante sunt acele referitoare la aritmetică, fizică și mai ales la stilul epistolar. Astfel că Daniil Moscopoleanu dă în acest ultim capitol toată terminologia de politețe întrebuințată pe vremea aceea în scrisorile adresate principalilor conducători ai bisericii.

La o lectură simplă a celor două ediții a cărții lui Daniil Moscopoleanu, putem observa că textul celei de-a doua este de trei ori mai mare¹⁶. Atât intervalul de timp de numai opt ani cât și bogăția materialului din a doua ediție ne arată marele succes pe care la avut Daniil, într-o vreme când comerțul se făcea în limba greacă și de cunoștința acestei limbi aveau nevoie nu numai aromânii ci și bulgarii și albanezii. Așadar lucrarea lui Daniil Moscopoleanu nu s-a adresat numai conașionalilor săi din Peninsula Balcanică ci și celorlalte populații conlocuitoare în special albanezilor și bulgarilor, prin urmare această lucrare le fost de mare folos tuturor comercianților din Peninsula Balcanică. Ea este și o veritabilă lucrare pentru studierea dialectului aromân, cât și a celorlalte limbi în care a fost tradusă cartea în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

În concluzie Daniil Moscopoleanu este cel mai important reprezentant al Școlii Moscopolene prin opera pe care a creat-o la acea vreme. Astfel că alături de Teodor Cavaloti și Constantin Ucuta sunt primii aromâni care au încercat să lase urmașilor cărții din care să poată învăța mai ușor în limba lor. Prin urmare el alături de ceilalți autori moscopoleni din secolul al XVIII-lea sunt primii deschizători de conștiință națională la aromânii.

¹⁶ Theodor Căpidan, *Limbă*, p. 395.

Bibliografie:

Izvoare:

Miclosich, Fr. *Romänische Untersuchungen, I. Istro und macedo-romänische Sprachdenkmäler*, în *Denkschriften der phil-hist. Cl.*, XXXII, Viena 1881.

Papahagi, P. *Scritori aromâni în secolul al XVII-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, București Editura Institutului de Arte Geografice Carol Gobl, 1909.

Ivan Sněgrov, *Novi danni ză bălgarștinată în Makedonija Pregled*, I, fasc. 4.

Sinteze și lucrări generale:

Berciu Drăghicescu, A. Petre, M. *Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică. Documente (1864-1948)*, vol. I, București, Editura Universității din București, 2004.

Căpadan, T. *Macedoromânii*, București, Editura, Fundația regală pentru literatură și artă, 1942.

Djuvara, N. *Aromânii istorie linbă destin*, București, Editura Humanitas, 2012.

Idem, *Limbă și Cultură*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1943.

Idem, Noe, C. *Originea Macedoromânilor*, Editie îngrijită și posfață de Emil Țârcomnicu, București, Editura Etnologică, 2008.

Leake, W. L. *Researches în Greece*, J. Booth, London.

Peyfuss, D. M. *Chestiunea aromânească*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Țârcomnicu, E. *Minorități românești sud-dunărene. Studiu Etnologic al aromânilor*, București, Editura Etnologică, 2007.

Idem, *Despre Aromâni de vorbă cu Histru Căndroveanu*, București, Fundație Culturale Aromâne Dimandarea Părintească, 2006.

Zbucea, G. *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică*, București, Editura Biblioteca Bucureștenilor, 1999.

Studi și articole:

Bârson A. *Cateva aspecte din Istoria Macedo-Romanilor în secolul al-XVIII-lea și începutul secolului al-XIX-lea*, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studențești*, Alba-Iulia, 1995, nr. 1 p. 165-168.

Dumbrăvescu, N. *Un intelectual aromân uitat: Constantin Ucuta*, în *Z.C.S.S.U.C.B. Târgu-Jiu*, Editura Academică Brâncuși 2012, p. 115-122.

Vangeli, N. *Aromanii sub semnul risipiri* în *Acta Iassyensia Comparationis*, Sarajevo, 2005, nr.5, p. 107-109.